

A TÁRSADALMI TULAJDON FOKOZOTTABB BÜNTETŐJOGI VÉDELME EGYKOR ÉS MOST**

1. ÚJ UTAKON

A második világháborút követően kialakult a kétpólusú világrend. Ismert, hogy ebben a világrendben hazánk a Szovjetunió érdekszférájába került, ami nyilvánvaló hatással volt nemcsak a politikai átalakulásunkra, hanem jogrendszerünk azzal együtt járó átalakulására is. A korábbi – mondhatni tradicionális – német jogi hatások a szovjet befolyás mellett kevésbé érvényesültek, érvényesülhettek, hiszen a „keleti blokk” azonos ideológiai alapállása mellett nem volt nélkülözhető a jogi alapállás azonossága, de legalábbis hasonlósága. Persze tévedés lenne azt hinnünk, hogy az ideológiai és jogi „harmonizáció” kizárólag a szovjet érdekszférára volt jellemző: hasonló folyamat az Egyesült Államok által vezetett érdekcsoport esetében is jól kitapintható volt. A világháború utáni társadalmi átalakulások tehát a jogi átalakulást is magukkal hozták, különös tekintettel arra, hogy számos olyan kérdést kellett a jog útján, annak segítségével tisztázni-rendezeni, amely nem tűrt halasztást.

Az elsődleges ilyen alapvető elvárás volt a háborús és népellenes bűncselekmények elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonása, s e folyamat jogi alapjainak lerakása. Szintén kiemelt figyelmet kapott – érthető módon – az új társadalmi berendezkedés védelmét szolgáló jogszabályok megalkotása. E körben – s talán első körben – feltétlenül utalnunk kell az új politikai elképzelések érvényesüléséhez nélkülözhetetlen gazdasági rendre vonatkozó szabályok elfogadására, hiszen az országot a romjaiból kellett újjáépíteni, s ehhez (is) nélkülözhetetlen volt a korábbi gazdaságra vonatkozó joganyag revideálása. Az újjáépítéshez, illetve a „a szocializmus alapjainak lerakásához” nélkülözhetetlen tényező volt a termelési, vagyoni viszonyok tisztázása, vagyis annak meghatározása, hogy kinek a tulajdonában vannak a termelési eszközök, s a tulajdoni formák meghatározása egyáltalán.

Történelmi tapasztalatokból kiindulva megállapíthatjuk, hogy a mindenkori jogalkotó az általa fontosnak tartott elvet nem pusztán deklarálja, hanem védelemben is részesíti. E védelemnek számos konkrét formáját meghatározta a jogalkotó, s nem feledkezett meg arról sem, hogy ennek az általa kiemelt jelentőségűként kezelt gaz-

* PhD, tanszékvezető egyetemi docens, DE ÁJK, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék.

** A tanulmány alapját MADAI Sándor: „A társadalmi tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelme egykor és most” In: Gellér Balázs – Csige Zoltán (szerk.): *Békés Imre emlékkötet*. Tullius Kiadó, Budapest, 2013. 143–178. o. képezi.

daságfilozófiai deklarációnak *ultima ratioként* büntetőjogi védelmet is biztosítson. Tévedés lenne azonban azt hinni, hogy ez a büntetőjogi védelem csupán hazánkban létezett. A mintaként szolgáló Szovjetunióban már az 1932. augusztus 7-i, az állami vállalatok, kolhozok és szövetkezetek vagyonának megőrzéséről és a társadalmi tulajdon megszilárdításáról szóló törvényerejű rendelet kiemelt büntetőjogi védelmet biztosított a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett bűncselekmények ellen. A büntetőjogi fellépés a későbbiekben tovább szigorodott: az 1947. június 4-i, az állami és társadalmi tulajdon fosztogatásával kapcsolatos büntetőjogi felelősségről szóló törvényerejű rendelet jelezte, hogy a szovjet jogalkotó továbbra is az 1932-es jogszabály nyomdokain jár.³ A világháborút követően szovjet érdekszférába került országok is hasonló utat jártak be, s az '50-es évek elejére mindenhol megszületett az új szabályozás.⁴

Hazánkban – is – a társadalmi tulajdon fokozottabb jogi védelme feltételezi a társadalmi tulajdon létét. A második világháború után Magyarországon is megszületett a döntés: a termelőeszközöket társadalmi tulajdonba kell venni, azokat államosítani kell. Az ennek révén állami tulajdonba került vagyon tekintetében már beszélhetünk állami, társadalmi tulajdonról, a fogalom egységessége azonban – mint azt látni fogjuk – véletlenül sem magától értetődő, s hazánkban sem volt az. A fentiekben már utaltunk rá, hogy az pusztán jogpolitikai döntés kérdése – miként magának a társadalmi tulajdon fokozottabb védelmének elve is –, vajon a politikai hatalom gyakorlói milyen eszközöket kívánnak igénybe venni e kiemelt védelem megvalósításához. Szintén a korábbiakban utaltunk rá, hogy e védelemhez szükséges jogi eszközök rendkívül széles mozgásteret biztosítanak a jogalkotónak, a pusztá jogszabályi deklarációtól kezdve egészen a büntetőjogi védelemig. Magyarországon még két esztendő sem telt el az 1949-es Alkotmány hatálya lépésétől, máris megszületett a különös büntetőjogi védelmet garantáló norma, a kezdeti lépések azonban még az Alkotmány előtti időszakra datálhatók.

Az 1878. évi V. törvénycikk – a Csemegi-kódex – harmadik s egyben utolsó módosítása a büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvény volt. A Csemegi-kódex e „bűcsúnovellája” már normaszöveg szintjére emelte az állami tulajdon büntetőjogi védelmének bizonyos aspektusait. A vagyon ellen elkövetett bűncselekményekre vonatkozó rendelkezések címet viselő VIII. fejezet tartalmazta a Csemegi-kódex vagyon elleni bűncselekményeinek körét érintő módosításokat. Több klasszikus jogintézmény pontosítása-kiegészítése mellett a módosítás érintette egyfelől a Csemegi-kódex 336. §-át (A lopás), ugyanis – tekintet nélkül az ellopott dolog értékére – büntettként rendelte büntetni azt, ha a tolvaj állami tulajdonban levő vállalat üzeméhez tartozó berendezési vagy felszerelési

³ Feltétlenül megemlítendő, hogy a jogszabály az állami vagyon elleni cselekményeket súlyosabban rendelte büntetni, mint a kolhoz, illetőleg a szövetkezeti tulajdon sérelmére elkövetett vagyon elleni deliktumokat.

⁴ GYARMATHY István: *A társadalmi tulajdon. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1954. 18–22. o.*

tárgyat lopott el.⁵ A törvény – *Ries István* igazságügyminiszter által előterjesztett – indokolása szerint a magyar társadalom felfogása az 1940-es évek végére még nem jutott el egészen annak felismeréséig, hogy a közcélokat szolgáló állami vagyon fokozottabb büntetőjogi védelmet igényel, mivel az állami vagyon ellen irányuló bűncselekmény közvetlenebbül veszélyezteti a közérdeket.⁶ A novella azonban tartózkodott attól, hogy mindennemű állami vagyonra (vagyontárgyra) elkövetett lopást büntetné minősítsen, tekintettel arra az – egyébként e vonatkozásban álláspontunk szerint is helyes – jogpolitikai megfontolásra, hogy ez sok esetben méltánytalan következményekkel is járt volna (pl. állami erdőben elkövetett erdei lopás). Eltérő szemlélettel ítélte meg azonban a jogalkotó azt az elkövetést, amelynek tárgya állami vállalat üzeméhez tartozó berendezési vagy felszerelési tárgy, mert ilyen esetben viszonylag csekélyebb érték ellopását is alkalmasnak tartották a termelés folyamatosságának megzavarására. Persze a normaszöveg értelmezési problémákat is felvetett – mit érthettünk például „*a vállalat üzeméhez tartozó berendezési vagy felszerelési tárgy*” kritériuma alatt –, amelyet a bírói gyakorlat az állami tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelmének minél szélesebb körre történő kiterjesztése érdekében tágan fogott fel. Szintén az állami tulajdon védelmének megkülönböztetett büntetőjogi szemléletét, vagy legalábbis annak első jeleit hordozza magán az a hasonló jellegű rendelkezés, amely – az előzőkhöz hasonlóan értékre való tekintet nélkül büntettként minősítve a magatartást – a lopást a posta vagy közforgalmú közlekedési vállalat által üzemben tartott szállítóeszközön szállított, avagy a posta, illetőleg az említett vállalatok pályaudvarán, üzeméhez tartozó egyéb helyiségben vagy területen elhelyezett ingóságok tekintetében elkövetve súlyosabban minősítette. E rendelkezés azért tekinthető speciálisnak, mert ugyan nem a társadalmi tulajdont védte, szigorúbban fenyegetve az arra törőket, hanem az elkövetés helye – pontosabban a tényállásban meghatározott helyen lévő elkövetési tárgy – birt relevanciával. Ez azért tekinthető fokozottabb büntetőjogi védelemnek, mert a meghatározott – talán kivétel nélkül – állami vállalatokhoz kapcsolódott a súlyosabb megítélés.

Még az Alkotmány 1949. augusztus 20-i hatályba lépése előtt született meg a *termelőszövetkezeti csoportok, tagjaik és vagyonuk fokozott büntetőjogi védelméről* szóló 2560/1949. (III. 19.) Korm. rendelet, amely az állami tulajdon mellett a termelőszövetkezeti tulajdon fokozott büntetőjogi védelmét biztosította, így téve mintegy egyenlőségjelet a két tulajdoni forma közé. Ennek kapcsán már érezhetjük a későbbi jogalkotás előszelét, hiszen az Alkotmány ezt törvényi szinten is megteszi majd akkor, amikor a társadalmi tulajdon alatt az állami tulajdont, a közületi, illetve a szövetkezeti tulajdont is érti. A jogszabály komplex normaként nem kizárólag vagyon elleni cselekményeket rendelt büntetni, hanem – rögtön az 1. §-ban – a termelőszövetkezet megalakulása, illetőleg működése ellen irányuló magatartásokat pönalizálta. A kormányrendelet a termelőszövetkezeti vagyonhoz tartozó vagy termelőszövetkezeti használatban álló valamely vagyontárgyra vonatkozó lopást, rablást, zsarolást, sik-

⁵ Az 1948. évi XLVIII. törvény 28. §-a.

⁶ Az 1948. évi XLVIII. törvény 28. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

kasztást, hűtlen kezelést, orgazdaságot, vagyronrongálást vagy gyűjtogatást elkövetését, vagy ezek elkövetésére történő felbujtást rendelte – minden esetben büntettként – a közönséges vagyon elleni deliktumokhoz képest szigorúbban büntetni. Vésésként rendelte a jogalkotó büntetni azokat – az egyébként mezőrendőri kihágásnak minősülő cselekményeket –, amelyeket termelőszövetkezeti vagyonhoz tartozó vagy termelőszövetkezeti használatban álló vagyontárgy tekintetében követtek el. Kérdés persze, hogy miért nem választotta a jogalkotó azt a megoldást, mint amit a *III. Büntetőnovellánál*, nevezetesen az új szabályok törvénybe iktatását? Egyrészt ez koherensebbé tette volna a büntetőjog rendszerét – amelynek átláthatatlansága később kikényszerítette a *Hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítás*a (BHÖ) létrejöttét –, másrészt konzekvens jogpolitikai szemléletet tükrözött volna, hisz letette volna voksát az egységes büntetőtörvény elve mellé.

Nem sokkal a kormányrendelet hatályba lépését követően alapvető közjogi változás következett be az országban. A háború előtti és utáni társadalmi viszonyok eszmei háttere alapvetően eltért egymástól, szükséges volt azonban ennek a ténynek a jogszabályi deklarálása, hiszen hazánkban hosszú időre ez határozta meg a tulajdonviszonyok sajátosságait. A jogalkotó – talán e kérdés alapvető voltára is figyelemmel – az akkor még relevanciával bíró jogforrási hierarchia előkelő – sőt legelőkelőbb – helyén álló jogforrásba iktatta be az erre vonatkozó legelemibb szabályokat. A *Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény* 1949. augusztus 20-án hatályba lépett szövege rögzítette, hogy „a Magyar Népköztársaságban a termelési eszközök zöme társadalmi tulajdonként az állam, a közületek vagy szövetkezetek tulajdonában van”.⁷ Ehhez képest kivételesnek volt tekinthető – legalábbis az Alkotmány 4. §-ának jogtechnikai megoldásából ezt a következtetést lehet levonni – az, ha termelőeszköz magántulajdonban volt. Szintén erre enged következtetni – a kodifikációs megoldáson túl – a norma megfogalmazása: „termelési eszközök magántulajdonban is lehetnek”. Az „is” közbeiktatásával jelezte a jogalkotó, hogy bár elvi lehetőségét nem zárta ki a magántulajdon létezésének, preferált tulajdoni formának a társadalmi tulajdont tekinti. A norma szövegezői tehát egyértelműen és kétséget nem hagyó, illetve tűrő módon deklarálták a társadalmi tulajdon primátusát. Mindezekon túl a jogalkotó azonban további korlátot is állított a magántulajdon túlzott mértékű elterjedése elé, ugyanis szintén az Alkotmány tartalmazta azt a magántulajdonra vonatkozó kritériumot, hogy a magántulajdon és a magánkezdeményezés a köz érdekeit nem sérthette.⁸

A *2560/1949. (III. 19.) Korm. rendelet* nem sokáig óvhatta a termelőszövetkezeti tulajdont, ugyanis a *társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. törvényerejű rendelet* 9. §-ának (3) bekezdése a jelen munka szempontjából fontos részeit hatályon kívül helyezte.⁹ Az Alkotmány minden állampolgár kötelességévé

⁷ 4. § (1) bekezdés.

⁸ 8. § (2) bekezdés.

⁹ Csupán az érdekesség kedvéért utalunk rá: mozgalmas év volt a büntetőjog-alkotás terén az 1950. esztendő, ugyanis ekkor fogadták el a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvényt (Bt.) is.

tette a nép vagyonának megvédését és a társadalmi tulajdon megszilárdítását, a tvr. pedig ezen alkotmányos kötelezettségnek kívánt nyomatékot adni a vagyon elleni deliktumok e sajátos körénél.¹⁰ A tvr. a „társadalmi tulajdon” kifejezést használta, ekként jelölve meg a benne foglalt bűncselekmények jogi tárgyát. Az Alkotmány 4. §-a értelmében a társadalmi tulajdon az állam, a közületek és a szövetkezetek vagyona volt. Társadalmi tulajdonban levő vagyon volt ehhez képest az olyan vagyon, amely az állam, az állami vállalat, a szövetkezet vagy más közület tulajdonában állt. A jogszabály tehát egyenlőségelet tett a definícióban említett négy entitás (az állam, az állami vállalat, a szövetkezet vagy más közület) vagyona közé, s azonos szintű védelemben részesítette valamennyit. Az említett kör tulajdonán kívül társadalmi tulajdonban levő vagyonnak kellett tekinteni a törvényerejű rendelet alkalmazása szempontjából az olyan vagyont is, amely az állam, az állami vállalat, a szövetkezet vagy más közület használatában van, illetőleg rendelkezése vagy kezelése alatt áll.¹¹ E fogalomtriász persze azt is jelentette, hogy a magántulajdonban – de például a megjelölt szervezetek használatában – lévő vagyontárgyra elkövetett deliktum is fokozott büntetőjogi megítélés alá esett.¹²

De milyen cselekmények is tartoztak a tvr. értékelési körébe? A társadalmi tulajdonban levő vagyontárgy ellopását, elsikkasztását, jogtalan elsajátítását és megrongálását, a társadalmi tulajdonban levő vagyonban kárt okozó csalást öt évig terjedő börtönnel rendelte büntetni a jogszabály. Ugyanilyen büntetéssel volt büntetendő az a társadalmi tulajdonban levő vagyon kezelésével vagy gondozásával megbízott személy, aki helyzetével akár a maga, akár más anyagi érdekében visszaélve a társadalmi vagyonban károsodást idézett elő (a hanyag kezelést is büntette a jogszabály, igaz jóval enyhébb – két évig terjedő börtön – büntetéssel). Még súlyosabban – akár halálbüntetéssel is – volt büntetendő, aki a fenti cselekményekkel különösen nagy kárt okozott, visszaesőként, illetve bünszövetkezet¹³ tagjaként követett el társadalmi tulajdon elleni büntetett. A társadalmi tulajdonban levő vagyontárgy felgyújtása vagy felrobantása, valamint különösen nagy kár okozása esetén az ilyen vagyontárgy elrablása is halálbüntetés terhe alá esett. Egy évig terjedő börtönnel fenyegette azt az elkövetőt a jogalkotó, aki hitelt érdemlő tudomást szerzett ugyan arról, hogy az előzőek szerint büntetendő büntett elkövetése készül, és ezt a hatóságnak, mihelyt tehetette, nem jelentette. Láthatjuk tehát, hogy a tvr. komplex módon közelítette meg a társadalmi tulajdon védelmének büntetőjogi problematikáját, s a vagyon elleni deliktumok széles körét súlyosabb büntetéssel fenyegette a magántulajdon sérelmére történő elkövetéshez képest. Új elemként rögzítette a jogalkotó e körben a feljelentési kötelezettség elmulasztását, amely a korábbi szabályozásban még nem szerepelt.

¹⁰ A tvr.-ben tükröződött a büntetőjog *ultima ratio* jellege is, ugyanakkor a társadalmi tulajdon fokozottabb védelmét más területen is érvényesítette az állam. Lásd KÁLMÁN György: „A tulajdon elleni bűncselekmények új szabályozásához” *Jogtudományi Közlöny*, 1951/5. 281. o.

¹¹ Végiggondolva a kérdést érdekes, hogy – legalábbis a normaszöveg szintjén – nem volt kizárt más állam vagy más államban működő szövetkezet, illetőleg ilyen közület a tvr.-ben foglalt fokozottabb büntetőjogi védelme.

¹² TIMÁR István: „A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelme” *Jogtudományi Közlöny*, 1951/1. 30–33. o.

¹³ A kifejezés nem elírás, valóban bünszövetkezetet említ a normaszöveg.

A tvr. hatályba lépésével egyébként egyfajta sajátos, ambivalens kettősség továbbra is érvényesült, ugyanis a jogalkotó egyfelől törekedett a kódexszintű, egységes szabályozás kialakítására – amire ékes példa a Btá. megszületése –, ugyanakkor késedelem nélkül érvényre kívánta juttatni alapvető büntetőjog-politikai álláspontját az általa fontosnak tartott kérdésekben (ezt már megtette például a 2560/1949. (III. 19.) Korm. rendelettel). Erre pedig – mivel teljes kódex csupán 1961-ben született meg – az egyéb, rendelkezésre álló jogforrásokban látott lehetőséget. Ez a folyamat végső soron tehát a büntetőjog többsikúvá, több normában szabályozottá válását eredményezte. A társadalmi tulajdon kiemelt védelme legalábbis mindenképpen ilyen differenciáltan kodifikálttá, több szinten szabályozottá vált, ugyanis a magántulajdont a *Csemegi-kódex* Különös részében szabályozott tényállások védték, míg a társadalmi tulajdont a már említett, illetőleg a későbbiekben említendő külön normák óvták. Kérdés persze, hogy miért nem a még hatályos *Csemegi-kódexet*, illetőleg annak Különös részét módosították. Ennek valószínűleg inkább ideológiai, mintsem szakmai okai lehetnek, amiről jogszabályi preambulumok, illetve miniszteri indokolások is tanúskodnak.¹⁴ Az *1950. évi 24. törvényerejű rendelet* tehát újabb lépés volt a büntetőjog deintegrációjának útján, amelynek végül majd a szocialista Btk. vet gátat, és integrálja ismét egy normába a büntetőjog alapvető szabályait.

A tvr. hatályba lépését követően a társadalmi tulajdon védelme továbbra is alapvetően determinálta a büntetőjog-alkotást, s annak egyik központi elemeként deklarálnak. Ennek egyik ékes bizonyítéka a Btá. preambuluma: „a büntetőtörvénykönyv új általános része annak a gazdasági, társadalmi és politikai átalakulásnak felel meg, amely a felszabadulást követően országunkban végbement, s azokat a büntetőjogi alapelveket foglalja törvénybe, amelyek a szocializmus építésének érdekeit, a társadalmi tulajdon védelmét szolgálják”. Ez a deklaráció – párhuzamba állítva az Alkotmány rendelkezéseivel – nyilvánvaló hangsúlyváltásokkal ugyan, de alapvetően hosszú évtizedekre meghatározta a jogalkotónak a társadalmi tulajdon büntetőjogi – s egyáltalán jogi – védelméhez való viszonyát.

Az egységes – ma már tudjuk: 1961-es – kódex megalkotására vonatkozó feladatok végrehajtása során, a büntetőpolitikai célkitűzések elérése érdekében a jogalkotásra is bizonyos tennivalók hárultak, amelyek között elsősorban a *társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. tvr.* módosítása vált szükségessé, melyre az *1956. évi 11. törvényerejű rendelet* került sor. A *1950. évi 24. tvr.* alapvető, koncepcionális módosítását a Btá. hatályba lépése (is) indokolta. A Btá. 11. §-a kimondta: „büntetni kell a gondatlanságból elkövetett büntettet is, kivéve, ha a törvény csak a

¹⁴ Lásd például a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény általános indokolását: „A büntettekről és vétségekről szóló büntetőtörvénykönyv (1878. évi V. tv.) a liberálkapitalizmus jogalkotásának jellegzetes terméke és mint ilyen magán viseli keletkezése korának bélyegét. Minden büntetőtörvénykönyv a fennálló állami, gazdasági és társadalmi rend megvédésének eszköze; ámde alig lehet kétséges, hogy az a büntetőtörvény, amely a kapitalista termelésen nyugvó gazdasági és társadalmi rend megvédelmezésére volt hivatott, nem lehet alkalmas arra, hogy a népi demokrácia rendjét a dolgozó nép ellenségeivel szemben megoltalmazza.”

szándékos elkövetés büntetését rendeli”. A norma szöveg alapján tehát – szemben a hatályos Btk. megoldásával – külön utalás nélkül büntetendő volt a gondatlan elkövetés is. Az 1950. évi 24. tvr. a társadalmi tulajdon gondatlan megrongálását is hat hónaptól öt évig terjedő börtönnel büntette. A büntetési tételnek ez a kirívó aránytalansága a gyakorlatban sokszor igazságtalan döntést eredményezett; a bíróság kénytelen volt egészen kis jelentőségű gondatlan magatartásokat is a kizárólag szándékosan elkövethető egyéb vagyron elleni büntettekkel azonos megítélés alá vonni, ami természetesen a konkrét büntetésre ugyancsak hatással volt. Szintén a bűnösség kapcsán eszközölt további módosítást is az új tvr. Az 1950. évi 24. tvr. 6. §-a kifejezetten nem rögzítette, hogy a társadalmi tulajdon felgyújtása vagy felrobbantása csak szándékosan követhető el. A bírói gyakorlat a Btá. 11. §-a folytán e rendelkezések alá vonta a társadalmi tulajdon sérelmére gondatlanul elkövetett tűz- vagy robbanás okozást is, ami ennél fogva halállal fenyegetett büntetté vált. A gondatlan cselekmények halálbüntetéssel való fenyegetése azonban már ekkor sem felelt meg a jogalkotó szándékának, így nem volt mellőzhető e tekintetben sem a módosítás.¹⁵ Úgyszintén involválta a módosítást az a szabály, amely halálbüntetéssel fenyegette a társadalmi tulajdonban lévő vagyontárgy felgyújtását abban az esetben is, ha a cselekmény egyébként nem volt például állam elleni bűncselekménynek vagy más, fokozottan társadalomra veszélyes cselekménynek tekinthető (például a vagyontárgy valós veszélyt nem jelentő felgyújtása). E módosítások következtében az új tvr. a társadalmi tulajdon hanyag kezelésén felül a gondatlan rongálás eseteit, valamint a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett tűz- és robbanás gondatlan okozását is egy szakasz alá vonta, és azokat hat hónaptól két évig terjedő börtönbüntetéssel fenyegette, minősített esetként szabályozva az e cselekmények általi különösen nagy kár okozását. Alapvető jogpolitikai szemléletváltás is megfigyelhető az új tvr.-ben, ugyanis egyfelől az eset összes körülményeinek mérlegelése folytán csekélyebb súlyúnak minősülő cselekményeket egy évig terjedő börtönbüntetéssel fenyegette, másrészt e csekélyebb súlyú cselekményeket – külön feltételek fennállása esetén – fegyelmi úton is elbírálnak tette.

Az 1956. évi 11. törvényerejű rendelethez a jogalkotó – talán megérezve a forró őszi hűvös előszelét – differenciáltabb rendszert hozott létre, és – figyelemmel a korábban már említett eltérő büntetési tételekre – szélesebb körben tette lehetővé az egyéniesítést, igyekezve az egyes deliktumok mögött meghúzódó társadalomra veszélyességet reálisabban, a valós életviszonyoknak megfelelően értékelni, ezt pedig a büntetési tételkeretek jelentős módosításával kifejezésre juttatni.

A néhány évvel később megszületett 1961. évi V. törvény XVI. fejezete érdekes jogtechnikai megoldást tükröz, ugyanis a fejezet megjelölését követően *A társadalmi tulajdon elleni büntettek* címet rögzítette, majd – közvetlenül ez után, viszont már a következő sorban – szerepel „A személyi javak elleni büntettek” (al)cím. A jogalkotó tehát beépíti e fejezetbe a személyi javak ellen elkövetett cselekményeket, s a jogi tárgy részbeni különbözőségére tekintettel sem szabályozza azokat önálló fejezet-

¹⁵ PERÉNYI József: „A vagyron elleni bűncselekmények a népi demokráciákban” *Jogtudományi Közlöny*, 1951/7. 398–402. o.

ben.¹⁶ A norma szövegezéséből viszont egyértelmű állásfoglalást nem lehet levonni arra vonatkozóan, hogy melyik cím tekinthető „fő”-címnnek, illetőleg hogy állt-e egyáltalán ilyen differenciálás a jogalkotó szándékában, vagy a két cím egymás mellé rendeltnek tekintendő, s pusztán (jog)technikai kényszerből kellett valamelyiket előrébb elhelyezni. A tényállások fejezetén belüli csoportosítása sem feltétlenül segít kideríteni a jogalkotó elképzelését tekintettel arra, hogy előbb a lopás (291. §), a sikkasztás (292. §), a csalás (293. §) és a hűtlen kezelés (294. §) alaptényállását szabályozta a jogalkotó, ám ehelyütt mellőzve a büntetési tétel meghatározását pusztán a tényállási elemek meghatározására került sor. A társadalmi tulajdon jelentőségét előtérbe helyező jogpolitikai koncepcióból kiindulva azonban talán nem alaptalan az a megállapításunk, miszerint „A személyi javak elleni bűntettek” csupán alcímként funkcionált, de legalábbis másodlagos jelentőségűvé vált. Szembeötlő és alapvető különbség a társadalmi tulajdon sérelmére, illetve a személyi javak ellen irányuló deliktumok szabályozása körében például az, hogy míg a személyi javak ellen elkövetett lopás, sikkasztás, csalás, illetőleg hűtlen kezelés három évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő, addig a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetetteket hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegette a törvény.

Az 1961. évi V. törvény a két tulajdoni formát tehát élesen megkülönböztette, s e differenciáláshoz eltérő jelentőséget kapcsolt. Ez megmutatkozott egyfelől a társadalmi tulajdon károsító egyes bűncselekményeknek a személyek javai ellen elkövetett hasonló cselekményekhez képest súlyosabb büntetési tételeiben, másfelől abban, hogy bizonyos cselekmények csak a társadalmi tulajdonra elkövetve valósítottak meg bűncselekményt, a személyek javai ellen elkövetve nem.¹⁷ Ilyen speciális deliktum volt például a gondatlan rongálás, amely csak társadalmi tulajdonra elkövetve volt büntetendő.¹⁸

A szocialista Btk. fontos mérföldkő volt a társadalmi tulajdon fokozott büntetőjogi védelmének rögzös útján. Az egyik legfontosabb érdeme az volt, hogy egységes, komplex szemléletű kódexbe integrálta a korábban sokféle normában és több szinten szabályozott joganyagot. Mindezekon túlmenően az is kiemelendő, hogy a két tulajdoni formára elkövetett deliktumok büntetési tételei közötti differenciálást csökkentette, s azok a kirívóan súlyos büntetési tételek kikerültek a szabályanyagból, amelyek például az 1950. évi 24. törvényerejű rendelethez voltak jellemzők. A gyakorlatban a közelítés azt jelentette, hogy általában egy büntetési tétellel szigorúbb büntetést határozott meg a jogalkotó a társadalmi tulajdon sérelmére történő elkövetésnél. Szintén

¹⁶ A kodifikáció koncepciójának értékelésére lásd például ÁDÁM György: „A társadalmi tulajdon védelme hatályos büntetőjogunkban” *Magyar Jog*, 1959/8. 234–237. o.

¹⁷ LÁSZLÓ Jenő (szerk.): *Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése – XI. kötet*. IM, Budapest, 1991. 373. o.

¹⁸ A társadalmi tulajdon károsító rongálásban állapította meg a bűnösségét a bíróság annak az elkövetőnek, aki a termelőszövetkezet főmezőgazdászaként a tsz földjén végeztetett talajmunkákat, s e közben régészeti leletek kerültek elő a földből. Az elkövető – bár felismerte a leletek muzeális jellegét – utasította a dolgozókat a földmunka folytatására, amely során megrongálták a leletek egy részét (Legf. Bír. Eln. Tan. B. törv. 549/1975). Egyéb bűncselekmények mellett a társadalmi tulajdon károsító gondatlan rongálásban állapította meg a bűnösségét a bíróság annak az elkövetőnek, aki gépkocsijával megcsúsza egy másik – állami vállalat tulajdonában lévő – járműnek ütközött (PKKB 6.B.33748/1964).

fontos sajátossága volt a törvénynek az a rendkívül előremutató szabály, amely szerint amennyiben a társadalmi tulajdont vagy a személyek javait károsító lopás, sikkasztás, csalás, hűtlen kezelés, orgazdaság vagy rongálás az eset körülményeire (különösen a kár nagyságára, az elkövető személyi körülményeire, a büntett indítékára és az elkövetés módjára) tekintettel a büntett kisebb súlyú volt, akkor a jogalkotó enyhébb büntetéssel fenyegette az elkövetőt. Feltétlenül utalnunk kell arra a – vizsgálódásunk szempontjából rendkívül jelentős – tényre, hogy a jogalkotó a kisebb súlyú büntettek vonatkozásában azonos elbírálás alá vonta a társadalmi tulajdont és a személyek javait károsító deliktumokat. E tekintetben tehát megszűnt a differenciálás, s ez az egyik – bár talán kevesek által felismert és ekként még nem aposztrofált – előfutára annak a folyamatnak, amely a történelmi változások következtében lezajló, rendszerváltásnak nevezett folyamat eredményeként azzal zárult, hogy a jogalkotó már az Alkotmány szintjén is egyenlőséget tett a társadalmi és a személyes tulajdon közé, s ez a jogállam kritériumainak megfelelően – a Büntető Törvénykönyv szabályainak módosulását involválva – a büntetőjogban is manifesztálódott.

A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelmét változatlan formában közel tíz esztendőig szolgálta a szocialista Btk. Az *1971. évi 28. törvényerejű rendelet* azon túlmenően, hogy valóban generális jelleggel revideálta a vagyon elleni deliktumok körét, szemléletét tekintve is új alapokra helyezte a társadalmi tulajdon fokozottabb védelmének büntetőjogi szabályozását. Valóban átértékelődött a vagyon elleni deliktumok rendszere. A társadalmi tulajdon károsító és a személyek javai ellen elkövetett bűncselekmények külön törvényi szabályozása a szocialista Btk.-ban megfelelt a fennálló gazdasági-társadalmi viszonyoknak. A büntetőjogi védelem szempontjából ez a megkülönböztetés azonban a '70-es évek elejére már nem tűnt indokoltnak, létrejöttek ugyanis azok a gazdasági és jogi feltételek, amelyek alapul szolgálnak a társadalmi és a személyi vagyon büntetőjogi védelmének egységes rendezésére. Látható tehát, hogy a tvr. nem a jogi tárgyak különbözőségére figyelemmel változtatott a szabályozási elveken – hiszen a differenciálást a deliktumok többségének relációjában meg is szüntette –, hanem elsősorban praktikus szempontokat kívánt előtérbe helyezni.¹⁹ Ilyen szempont volt például az, hogy a társadalmi tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelmét már nem a normaszöveg szintjén kívánta biztosítani, hanem azt a bíróságokra bízta. A két tulajdoni forma egységes védelmének elve alól a norma három esetben tett kivételt: a hanyag kezelésre, a gondatlan rongálásra, valamint a feljelentési kötelezettség elmulasztására vonatkozó rendelkezéseknél. E rendelkezések egységesítése vagy a társadalmi tulajdon védelmének csökkenését, vagy pedig a személyi tulajdon elleni bűncselekmények körének kiterjesztését eredményezte volna. A két tulajdoni forma büntetőjogi védelmének egységes rendezése szükségessé tette a XVI. fejezet címének megváltoztatását is. Minthogy az e fejezetben elhelyezett rendelkezések nemcsak a tulajdonjogot, hanem minden vagyoni jogosítványt védtek, a tvr. a fejezet címéül az addigra már általánosan is elfogadottá vált „A vagyon elleni

¹⁹ BODGÁL – BODROGI – ERDŐSY – FONYÓ – GÁL – GÁSPÁR – KOVÁCS – PINTÉR – WÉBER: *Magyar Büntetőjog – Különös rész.* BM Könyvkiadó, Budapest, 1981. 491. o.

bűncselekmények” megjelölést vette fel. Mindezeken túl kiemelt jelentőségű az *1971. évi 28. törvényerejű rendelet* a hazai jogfejlődés szempontjából, mert megszüntette a halálbüntetés alkalmazásának lehetőségét a vagyon elleni cselekmények körében, és szélesítette a csekélyebb súlyú cselekmények körében a vagylagos szankciók alkalmazásának lehetőségét.²⁰

Nem sokkal az *1971. évi 28. tvr.* hatályba lépését követően a jogalkotónak hiányérzete támadt. Úgy vélte, hogy – bár nagy ívű, novelláris, s mint láttuk, alapvető változásokat hozó módosítás volt a '71-es – csupán egy új kódex tudja biztosítani az általa is elvárt szinten a társadalom védelmét. E megfontolás alapján 1974-ben megkezdődtek az Igazságügyi Minisztériumban az új Büntető Törvénykönyv előkészítésének munkálatai.²¹ A törvény előkészítése során a kodifikációs bizottság azt javasolta – s ezzel a koordinációs bizottság is egyetértett –, hogy a két tulajdoni forma egységes büntetőjogi védelmének koncepcióját az új büntető törvénykönyv is kövesse, mivel a kodifikációs bizottság úgy ítélte meg, hogy „*az 1971. évi módosítás indokai változatlanul fennállnak*”.²² E deklarációnak megfelelően az új törvény tehát megtartotta a társadalmi, illetőleg a személyes tulajdon elleni cselekmények egységes szabályozását, két vonatkozásban döntve csupán a kollektív tulajdon preferáltsága mellett: az egyik a hanyag kezelés tényállása, a másik pedig a gondatlan rongálás szabályozása volt. Emellett fontos nívója a kódexnek a vagyon elleni deliktumok minősített eseteinek egyszerűbb meghatározása, valamint e körben a büntetési tételek mérséklése: vagyon elleni bűncselekményért a legsúlyosabb kiszabható büntetés a két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés volt.

2. A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

Hazánkban 1989–90-ben olyan változások mentek végbe, amelyek alapjaiban megváltoztatták az ország társadalmi berendezkedését. E folyamat természetesen s első között érintette az Alkotmányt. Bár az új Alkotmány kidolgozásának többször is neki-láttak, az új idők új kihívásainak mégis az *1949. évi XX. törvény* módosításával próbálták megfelelni, mivel ekkor még az új Alkotmány elfogadásához szükséges politikai konszenzus – s leginkább parlamenti többség – nem volt meg.

Vizsgálódásunk szempontjából kiemelt fontossággal bír az Alkotmány módosításainak köréből az *Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény*. E norma az Alkotmány I. fejezetének szövegét újra cserélte, s e változtatás bizony hazánk gazdasági rendszerének alapjait is érintette. A törvény 2. §-a az Alkotmány 9. § (1) bekezdésébe iktatva megállapította, hogy „Magyarország gazdasága a tervezés előnyeit is felhasználó piacgazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül”. A jogalkotó ezzel egyértelműen állást foglalt a két

²⁰ GyÖRGYI Kálmán: *Büntetések és intézkedések*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1984. 94. o.

²¹ Részletesebben lásd BÁRD Károly: „Vita a Büntető Törvénykönyv Tervezetéről” *Magyar Jog*, 1978/8. 762–766. o.

²² LÁSZLÓ Jenő (szerk.): i. m. 373. o.

tulajdoni forma azonos szintű védelme mellett, amely természetesen a büntetőjogi védelemre is kiterjedt. Pontosabban ki kellett volna terjedjen, azaz a társadalmi tulajdon utolsó büntetőjogi bástyáját jelentő hanyag kezelés, illetőleg a gondatlan rongálás tényállásának revideálása sem lett volna mellőzhető. A jogalkotó azonban – talán a rendszerváltás bővítő áramlatától elalélva – figyelmen kívül hagyta a jogrendszer koherenciájának legalább elvi síkú megteremtését, s nem módosította a Büntető Törvénykönyv vonatkozó rendelkezéseit. Ez azt eredményezte, hogy – bár az Alkotmány a tulajdoni formák egyenjogúságát *expressis verbis* rögzítette – a Btk. továbbra is tartalmazta a társadalmi tulajdon fokozott védelmére vonatkozó rendelkezéseket. Ez a diszkrépancia azonban annak ellenére sem tűnt fel a törvényhozónak, hogy az Alkotmánybíróság több alkalommal állást foglalt az Alkotmány 9. § (1) bekezdésének értelmezését illetően a tulajdoni formák azonos védelméről az Alkotmány által elismert köz- és magántulajdon közötti egyenlő elbánás biztosítása érdekében.²³ Az ellentmondást az Alkotmánybíróságnak kellett feloldania, erre 1992-ben került sor. A 6/1992. (I. 30.) AB határozat – egyebek mellett – megállapította a *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény* 320. §-ának, valamint a 324. § (6) bekezdésének alkotmányellenességét, ezért azokat megsemmisítette. Az indítványozó azt kifogásolta, hogy a Btk.-nak a hanyag kezelést szabályozó 320. §-a ellentétes volt az Alkotmány 9. §-ával, amely szerint a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesült, mivel a társadalmi tulajdonnak nagyobb büntetőjogi védelmet biztosított, mint a magántulajdonnak. Utóbb az indítványozó kiterjesztette indítványát a Btk. – a társadalmi tulajdon gondatlan rongálását büntetni rendelő – 324. § (6) bekezdésére is. Az Alkotmánybíróság kiemelten hangsúlyozta a fent említett tulajdonok közötti egyenjogúságot, különösen az ezek egyenjogúságából következő egyenlő védelmet. A taláros testület külön is kiemelte a 27/1991. (V. 20.) AB határozatában, hogy az Alkotmány 9. § (1) bekezdése sem jelentette a tulajdoni formák megkülönböztetését, hanem ellenkezőleg, a tulajdonnak bármely formától független védelmét fogalmazta meg. Az Alkotmánybíróság említett döntése szerint ez a védelem jelentkezett az Alkotmány 13. § (1) bekezdésében is, amely szerint a Magyar Köztársaság biztosította a tulajdonhoz való jogot. Ám, ahogy arra a 21/1990. (X. 4.) AB határozatában az Alkotmánybíróság rámutatott, az Alkotmány 9. § (1) bekezdésében nem a tulajdoni formák felsorolását tartalmazta, nem azok között differenciált, hanem ellenkezőleg: a tulajdon bármely formájára nézve diszkriminációtilalmat fogalmazott meg. E szempontból tehát a Büntető Törvénykönyvnek a hanyag kezelésre és a rongálásnál a társadalmi tulajdon ellen gondatlanságból elkövetett cselekményekre vonatkozó rendelkezései sértették a jogállam által is megkövetelt egyenlő elbánás elvét, azaz bármilyen tulajdon számára egyenlő védelem nyújtásának a kötelezettségét.

Az Alkotmánybíróság a 6/1992-es határozatában ugyanakkor kimondta, hogy a diszkrimináció tilalma nem értelmezendő úgy, hogy kellő alkotmányos indok esetén a jogalkotó ne különböztethessen a tulajdon büntetőjogi védelmében. A tulajdon tárgyának közösségi rendeltetése, közszolgáltatásra szánt használata, közcélú hasznossága

²³ Lásd például a 21/1990. (X. 4.), a 7/1991. (II. 28.) és a 27/1991. (V. 20.) AB határozatot.

alapja és alkotmányosan igazolható indoka lehet a szigorúbb büntetőjogi védelemnek. A pozitív diszkrimináció abban is megnyilvánulhat, hogy a gondatlan elkövetést is büntetik. Kérdés ezek után viszont, hogy ha a korabeli szabályozásra nem mondott az Alkotmánybíróság, mert diszkriminatív, akkor milyen feltételek mellett engedné érvényesülni mégis a megkülönböztetett büntetőjogi védelmet?

Ilyen előzményeket követően érkezünk el 2012. január 1-jéhez. E nap vizsgálódásunk szempontjából két ok miatt is fontos. A Büntető Törvénykönyv e naptól kezdve több ponton is módosult, melyek közül az egyik legjelentősebb a költségvetési csalás tényállásának beiktatása volt, másrészt e napon lépett hatályba Magyarország Alaptörvénye, amely már nem tartalmazza az *1949. évi XX. törvény* – már hivatkozott – 9. §-ában foglaltakat, vagyis annak deklarálására nem került sor, hogy hazánkban a köz- és a magántulajdon egyenlő védelemben részesül. Az egyenlő védelem jelenti egyfelől azt, hogy azonos elkövetési magatartás mellett nem rendeli súlyosabban büntetni a jogalkotó a társadalmi tulajdon sérelmére történő elkövetést, valamint hogy a társadalmi tulajdon sérelmére ugyanolyan elkövetési magatartásokkal lehet megvalósítani a bűncselekmény(ek)e)t, mint a személyes tulajdon esetén, vagyis a jogalkotó nem húzza meg tágabban az elkövetési magatartások lehetséges körét, illetőleg azt is, hogy a társadalmi tulajdon elleni cselekmények esetén nem határoz meg átfogóbb, súlyosabb eredményt (például kár helyett vagyoni hátrányt).

Vizsgálódásunk szempontjából érdekes, hogy az Alaptörvény 32. cikk (6) bekezdése rögzíti: „a helyi önkormányzatok tulajdona köztulajdon, amely feladataik ellátását szolgálja”, ugyanakkor ilyen megállapítás az állami tulajdon tekintetében hiányzik. Vagyis az Alaptörvény nem sorolja – legalábbis *expressis verbis* – az állami tulajdont a köztulajdon kategóriájába, azt azonban rögzíti, hogy „az állam és a helyi önkormányzatok tulajdona nemzeti vagyon. A nemzeti vagyon kezelésének és védelmének célja a közérdek szolgálata, a közös szükségletek kielégítése és a természeti erőforrások megóvása, valamint a jövő nemzedékek szükségleteinek figyelembevétele.”²⁴ Amint az alaptörvényi rendelkezésből is kiderül: a jogalkotó kifejezetten – és mint látjuk fokozottan – védi a nemzeti vagyont („*nemzeti vagyon kezelésének és védelmének célja*”). A társadalmi tulajdon modern megfelelője tehát – legalábbis magyar relációban – a nemzeti vagyon, amely az állami és az önkormányzati vagyont foglalja magába.²⁵ Kérdés, hogy ezen alapszintű deklaráció pusztán jogpolitikai állásfoglalásnak tekinthető, avagy a nemzeti vagyon fokozottabb büntetőjogi védelmének legmagasabb szintű megalapozását jelenti-e. Annak megítélése tehát, hogy szükséges-e a társadalom vagyonát, tulajdonát a büntetőjog eszközeivel fokozottabban védeni, a jogalkotó döntési kompetenciájába tartozik, s jogpolitikai állásfoglalást igényel. Hazánkban az elmúlt évtizedekben mindkét megoldásra láttunk példát.

²⁴ Az Alaptörvény 38. cikkének (1) bekezdése.

²⁵ Feltétlenül utalnunk kell azonban arra is, hogy a társadalmi tulajdon bizonyos vonásait felfedezhetjük például az Európai Unió tulajdonának relációjában is.